

VASILE PĂTULEA

**PRINCIPIILE GENERALE DE
DREPT AL CONTRACTELOR**

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2015

CUPRINS

Prezentarea rezumativă a conținutului lucrării	7
Capitolul I	
Societatea și dreptul ca sisteme cibernetice	26
Capitolul II	
Evoluții conceptuale în legătură cu dreptul obligațiilor, inclusiv dreptul contractelor	69
<i>A. Diluarea categoriilor juridice</i>	<i>70</i>
a) Diluarea prin expansiune	71
b) Diluarea conținutului contractului în raport cu alte categorii juridice	75
<i>B. Regresiunea modelului legal</i>	<i>76</i>
<i>C. Doctrina juridică modernă.....</i>	<i>86</i>
Capitolul III	
Principiile generale de drept al contractului	100
Secțiunea 1: Noțiuni introductive.....	100
Secțiunea 2: Principiile directoare ale dreptului european al contractului.....	103
<i>A. Principiul libertății contractuale.....</i>	<i>105</i>
a) libertatea părților de a încheia contractul.....	105
b) respectarea libertății și drepturilor terților	108
c) libertatea părților de a modifica și de a pune capăt contractului	110

<i>B. Principiul securității contractuale</i>	116
a) principiul forței obligatorii a contractului.....	116
b) dreptul la executarea contractului.....	134
c) îndatorirea și drepturile terților.....	141
d) menținerea durabilității și eficacității contractului (perenitatea contractuală).....	164
e) echilibrul contractual.....	170
<i>C. Principiul loialității</i>	218
a) îndatorirea generală a bunei credințe.....	219
b) executarea cu bună-credință a contractului.....	221
c) îndatorirea de informare și consiliere.....	223
d) îndatorirea de cooperare sau colaborare.....	228
e) principiul coerenței contractuale.....	230
<i>D. Echivalența prestațiilor (echilibrul contractual)</i>	242

PREZENTAREA REZUMATIVĂ A CONȚINUTULUI STUDIULUI

1. Nimic în lume nu există în formă statică, încremenită în timp. Totul se află în continuă mișcare și schimbare, aceasta fiind starea de existență a naturii, a vieții, a materiei și a societății în formele sale organizaționale și funcționale. Schimbarea este o dominantă a civilizației din toate timpurile. Dar, în condițiile hipercomplexe ale vieții în societatea modernă contemporană, urmare a realizărilor științifice, tehnice și tehnologice actuale, schimbările au loc în ritmuri tot mai accelerate, iar amploarea acestora o fac să fie mai preocupantă și derutantă. Suntem presați de evenimente care se petrec cu repeziciune, realitatea devenind, uneori un fel de caleidoscop care se mișcă încontinuu. Străbătând spațiul și timpul, în sensul schimbării se modifică fundamental, căpătând o putere și o rază de acțiune cum n-a mai avut loc nicidecum până acum.

Deosebirea calitativă, decisivă a perioadei de timp pe care o parcurgem, spre deosebire de perioadele de timp anterioare constă în extinderea scării schimbării, cât și modificarea radicală a ritmurilor tot mai accelerate, eliberându-se forțe acționale noi, de o asemenea amploare încât este influențată însăși noțiunea de *timp*, revoluționându-se tempoul vieții și afectându-se felul în care simțim și înțelegem lumea din jurul nostru.

Descriindu-se într-un mod plastic întreaga forță și amplitudinea acestor schimbări, s-au făcut referiri cu privire la

o epocă spațială, o epocă a informaticii, o epocă a electronicii, o epocă tehnologică, o revoluție științifică și tehnică.

Această accelerație se află la baza nepermanenței, tranziția pătrunzând în adâncime în toate modurile de existență și organizare. Ne aflăm, așadar, în fața unor transformări profunde, tectonice, uneori cu caracter ireversibil, care au loc pe toate planurile vieții în societate.

2. Poate cea mai revoluționară schimbare este *modificarea sistemului de gândire*, trecându-se de la gândirea carteziană (legăturile biunivoce cauză-efect) la cea holistică (a sesizării interdependențelor multiple și contradictorii), care a dus la nașterea unor concepte noi: sistem, proces, feedback și dihotonii de tipul continuitate-discontinuitate, echilibru-dezechilibru, necesitate și întâmpinare. În acest context, este pusă în evidență situația în care fapte aparent izolate se află de fapt strâns legate între ele, fiind, așadar, necesară înțelegerea esenței, naturii și direcțiile schimbării pentru a se putea integra și sintetiza în mod coerent fapte, evenimente, realități, consecințe care par a fi izolate unele de altele. De fapt, existența unui șir de cauze și efecte interdependente fac ca și contextul să se afle permanent în mișcare, starea de echilibru a unui sistem fiind mai curând un caz particular, dezechilibrul dinamic (în căutare a noi și noi echilibre) fiind adevărata stare de fapt.

3. În condițiile sus-menționate, devine clar că existența și conducerea societății nu va mai continua să evolueze pe vechile coordonate. Interconținerea tot mai strânsă între toate categoriile de activități sociale a impus de la sine o abordare a societății ca *sistem*, noțiune care s-a utilizat în domeniul tehnic, trecând apoi în cel economic, pentru a-și croi un drum tot mai evident în domeniul social, societatea în ansamblul ei fiind concepută ca *sistem social global*.

Conducerea societății a devenit o problemă științifică în sensul cel mai strict al cuvântului, fiind nevoie de modele operaționale, tehnici moderne de investigare și prospectare a structurii și dinamicii de ansamblu și pe sectoare de activitate, ample strategii de acțiune, de instrumente logico-matematice de analiză a fenomenelor sociale în plan sincron și diacronic (adică în plan simultan și în evoluție), de scheme algoritmice.

Societatea însăși trebuie concepută ca un sistem vast, atotcuprinzător, care include ansambluri și subansambluri corespunzătoare particularităților, variabilității și complexității condițiilor în care au loc diversele acțiuni economico-sociale. Aceste ansambluri și subansambluri sunt și ele constituite în *sistem* (cu propriile lor componente specifice), dar care, de fapt, sunt subsisteme ale *sistemului social global*, ele fiind înzestrate cu capacitatea de a da răspunsuri (a găsi soluții) la problemele care se pun în cadrul sistemului social global, beneficiind, în acest scop, de o autonomie relativă, adică să fie capabile să se autoregleze cu ajutorul *conexiunii inverse* (feedback).

Organizarea sistemică a societății permite, pe de-o parte, realizarea funcțiilor diverselor organizații la un înalt nivel performanțial, iar, pe de altă parte, manifestarea deplină a individului conceput, și el, ca *sistem propriu de valori*.

Abordarea societății ca sistem cibernetic reprezintă o premisă majoră în aprofundarea interacțiunilor și evoluțiilor proceselor și fenomenelor care în ansamblul lor reflectă *starea societății în mișcare*, adică: echilibrul, stabilitatea, unitatea, complexitatea, dinamismul, interdependența, toate în evoluție și în transformare.

4. Ajunși în acest stadiu al evoluției conceptuale, devine evident că și *dreptul*, care reprezintă cadrul juridic în limitele căruia se desfășoară toate activitățile, din toate domeniile și de pe toate planurile, nu poate rămâne izolat de această stare de

mișcare a societății, pentru că este parte integrantă din ansamblul sistemic social. În consecință, dreptul trebuie conceput și abordat, la rândul său, ca un subsistem al sistemului social global, având un grad de autonomie și o specificitate proprie (el însuși, luat în sine, alcătuind un sistem), care va acționa în conformitate cu regulile și principiile sistemice.

În același context sistemic, trebuie, în mod inerent, să fie plasat și *dreptul contractelor*, care este o ramură specifică a dreptului de foarte mare importanță deoarece contractele sunt instrumente care conferă sistemului de drept un grad foarte mare de flexibilitate și plasticitate, fiind deci adecvate mișcării și schimbărilor care se petrec în societate.

Mai explicit, statul nu reprezintă singura formă de organizare și funcționare a societății, existând și alte grupuri sociale care acționează în paralel; este adevărat că în cadrul său, dar prezintă trăsături proprii specifice. Statul apare ca un element primordial de agregare care se traduce prin formarea de ansambluri organizate, instituții etc. care, însă, trec, în mod necesar, prin medierea dreptului, orice operațiune de instituționalizare presupunând o recurgere la *vectorul juridic* care implică condensarea, într-un cadru abstract, impersonal, al constrângerilor inerente vieții în colectivitate, indispensabile existenței unui grup. Cu alte cuvinte, dreptul constituie *vatra juridică*, adică *ordinea juridică statală*, care va fi prinsă, la rândul ei în cleștele a două ordini juridice: *infrastatală* (fondată pe solidaritate) și *suprastatală* (născută din emergența unor comunități mai largi, cum ar fi, de exemplu, ordinea juridică comunitară și internațională). Acest pluralism nu înseamnă niciodată că aceste ordini juridice sunt echivalente. În măsura în care Statul este singurul care dispune de o putere de constrângere necondiționată și irezistibilă, ordinea juridică statală se situează pe o poziție privilegiată, fiind în măsură să-și

dicteze condițiile celorlalte ordini juridice, inclusiv instituției contractului, și să acționeze asupra lor, indiferent că acestea s-ar situa la nivel interstatal (impunându-și tutela) sau la nivel suprastatal (impunându-și medierea).

Punerea în evidență a relației intime între procesele de creare a dreptului și instituționalizarea grupurilor sociale permite clarificarea locului în edificarea edificiului statal, dar și evaluarea mai exactă a rolului dreptului în viața socială, abținându-se de a o îngrădi în pliurile ordinii statale.

Această poziție a dreptului în cadrul ambelor procese sus-menționate este în mod expres consacrată prin mai multe prevederi legale cuprinse în Codul civil român. Astfel, prin art. 1169 se prevede că „Părțile sunt libere să încheie orice contracte și să determine conținutul acestora, în limitele impuse de lege, de ordinea publică și bunele moravuri”. De asemenea, prin art. 1167 se prevede că...(1) Toate contractele se supun regulilor generale din prezentul capitol (referitor la obligații)... (2) Regulile particulare privitoare la anumite contracte sunt prevăzute în prezentul cod (Codul civil) sau în legi speciale”.

La capitolul I „Dispoziții generale”, incluse în titlul preliminar figurează și alte texte în acest sens. De exemplu, la art. 2 alin. 2 se prevede că „Prezentul cod este alcătuit dintr-un ansamblu de reguli care constituie dreptul comun pentru toate domeniile la care se referă litera sau spiritul dispozițiilor sale” (deci și domeniul obligațiilor contractuale). Apoi, la art. 3 alin. 1 se prevăd următoarele: „Dispozițiile prezentului cod se aplică și raporturilor dintre profesioniști precum și raporturilor dintre aceștia și orice alte subiecte de drept civil”. În sfârșit, la art. 11 se prevede că „Nu se poate deroga prin convenții... de la legile care interesează ordinea publică sau de la bunele moravuri”.

Nu în ultimul rând trebuie subliniat și faptul că în Codul civil român, instituția contractului face obiectul a nu mai puțin de nouă secțiuni cuprinse în capitolul I „Contractul” al titlului

II din cartea V „Despre obligații”, acest domeniu fiind așadar integrat sistemic în dreptul civil general care, la rândul său, se integrează în „dreptul în general” (care include toate domeniile juridice), iar acesta integrându-se în sistemul social general.

5. Privit din acest unghi de vedere dreptul în general nu mai poate fi conceput ca având o structură fixă și imuabilă, ci ca una procesuală, evolutivă, capabilă să integreze și să asimileze toate transformările prin care trece societatea, deci un drept flexibil.

Flexibilitatea dreptului, adică posibilitatea acestuia de a fi în permanent contact cu schimbările intervenite în societate, de a le integra și procesa, transformându-le în legi și alte acte cu caracter normativ, nu poate fi obținută decât recurgându-se și la alte categorii juridice (sau cu specific juridic) cum sunt doctrina și jurisprudența care, împreună cu legile (dreptul pozitiv) alcătuiesc un *țesut juridic* indestructibil și indispensabil, care, de regulă, se manifestă sub forma teoriei dreptului (dreptul savant).

Numai o atare structură flexibilă a dreptului este adecvată pentru asigurarea contactului permanent între drept și realitățile politice, economice și juridice, integrarea, asimilarea și procesarea acestor realități în categorii juridice și parajuridice.

În legătură cu flexibilizarea dreptului, a avut loc, în timp, o adevărată evoluție conceptuală pentru a se menține, în mod durabil și eficace, un contact permanent cu realitățile politice, sociale și economice și a le putea integra și asimila în forme juridice. În această privință pot fi menționate concepții despre un *drept viu, drept liber, drept reflexiv* (la care ne vom referi pe larg în cadrul studiului nostru).

În esență, pentru a se suplini existența unor linii directe în dreptul pozitiv, judecătorul va trebui să formuleze și să argumenteze ceea ce găsește în corpul social, bazându-se și pe științele sociale. În acest scop, judecătorul se va comporta

ca un adevărat inginer social, trebuind, în consecință, să dispună și de cunoștințe cu privire la societate și forțele sociale. Iar, în funcție de această înțelegere, el va proceda la identificarea și formularea unor norme comportamentale în baza cărora va soluționa cauzele concrete cu care a fost sesizat. Această construcție teoretică este asemănătoare cu ceea ce F. Gény a numit libera cercetare complementară, care ar fi o activitate științifică de complinire orientată de cunoaștere.

O mențiune specială o merită conceptul de *drept reflexiv* care este diferit în două sensuri: drept activ conținând programe relaționale și drept al ghidajului societal. În esență această mișcare a fost concepută pornindu-se de la premise foarte apropiate și anume că autonomia judecătorilor de a evalua, în raport cu cunoștințele științifice, trebuie limitată, reținându-se totuși necesitatea unui control intersubiectiv al producerii evenimentelor. Această mișcare a reușit, fără concursul explicit al sociologiei, să penetreze în profunzime și chiar să transforme dogmatica juridică. Concepția despre dreptul reflexiv a presupus atingerea unui nivel de dezvoltare a dreptului care este cuplat, în mod necesar, cu evoluția societăților complexe și funcțiile statului modern în aceste societăți.

Dreptul reflexiv este, ca și dreptul intervenționist, un drept activ, conținând programe relaționale, ceea ce înseamnă reguli care pun premisele organizatorice și contextuale pentru interacționarea sistemelor autonome (de fapt subsisteme dar luate în sine sunt adevărate sisteme). Dreptul reflexiv este, așadar, o *raționalitate discursivă* (care deduce, prin raționament, o idee din alta), creând zone de autonomie pentru actorii și sistemele sociale.

Ceea ce trebuie reținut din asemenea mișcări evolutive pe planul dreptului este concepția despre *țesutul juridic* care include într-un ansamblu sistemic legislația (dreptul pozitiv),

jurisprudența (dreptul aplicat) și doctrina (componentă a dreptului savant).

Dreptul pozitiv este format din deciziile autorităților abilitate în acest sens (desemnate, de regulă, prin noțiunea de *legiutor*), cu privire la diferite probleme juridice. El este conceput ca un drept așezat (stabil), existând o tendință spre intangibilitate justificată prin securizarea relațiilor sociale, tehnica codificărilor punând în evidență o înclinare spre ștergerea amprente temporale a legilor care se succed.

Tendința modernă contemporană, însă, este orientată spre flexibilizarea dreptului făcându-l apt să intre în contact permanent cu realitățile politice, economice și sociale, să le absoarbă, proceseze și integreze în forme juridice obligatoriale, iar acest lucru se realizează prin contribuția jurisprudenței și doctrinei.

Conceptul de jurisprudență a suferit, în timp, importante transformări, trecându-se de la etapa de *marje de acțiune a judecătorului în tăcerea legii*, la cea de *sursă de drept*. Iar, în țările de *common law* se consideră chiar că ar fi vorba de o *știință a dreptului*. Judecătorii (dar și alte categorii de juriști) pot fi considerați ca adevărați *senzori de contact* ai unui sistem cibernetic, care receptează, din mediul ambiental, toate realitățile politice, economice și sociale, le transmit la centre de selectare, evaluare, procesare, realizându-se prin acest feedback punerea în evidență a neconcordanțelor, lacunelor, inechităților care constituie o adevărată sursă de drept, de principii degajate din procesarea practicii judiciare, desemnate sub denumirea de *principii generale de drept* (la art. 1 alin. 1 și 2 din Codul civil român se prevede, de altfel, că este izvor de drept și principiile generale ale dreptului).

Doctrina juridică, care se include în sfera largă a Teoriei generale a dreptului (dreptul savant) constituie o adevărată fabrică de *grile de analiză*, pornindu-se de la o metodă de

abstractizare și generalizare, instituțiile juridice fiind gândite în termeni de valori și principii, care arată direcțiile în care dreptul pozitiv trebuie să se orienteze.

Doctrina juridică se află în corelație și cu alte concepte cu care are afinități mai mult sau mai puțin extinse: știința dreptului, ideologia și politica legislativă.

Doctrina are strânse legături și cu jurisprudența, extrăgând elemente informative din surse care au contact direct cu realitățile politice, economice și sociale, oferind, în schimb, grilele de analiză atât de necesare construcțiilor jurisprudențiale.

Doctrina juridică nu poate fi separată nici de *gândirea juridică* care nu reprezintă nicio viziune reductivă a dreptului, nici o concepție pozitivistă a științei juridice sau a activității juridice practice, ea fiind mai curând o mediatoare între exigențele sociale și culturale generale și cultura juridică, având de-a face cu o *civilizație în mișcare*, numai în aceste condiții putându-se vorbi, în mod conștient și de o manieră coerentă, de o adevărată gândire juridică.

Raporturile dintre dreptul pozitiv, jurisprudență și doctrină au o funcție organică în viața dreptului, aceea de temperare și adaptare a legii pentru a o face aptă să se conecteze la realitățile politice, economice și sociale. Aceasta nu înseamnă nicidecum că judecătorul sau teoreticianul se substituie legiuitorului, ci că ei trebuie să acționeze în mod corelativ, pentru a se ajunge la o mai bună exprimare a dreptului. Deci, va trebui în mod deosebit să fie solicitați judecătorii și doctrinarii, ale căror contribuții sunt indispensabile și valoroase, pentru a se putea realiza o producție juridică multiplă dar unitară sub aspectul surselor și modurile de legiferare. Iar, aceasta presupune o agregare a lumii juridice cu cea a disciplinelor contingente: economia, sociologia, antropologia.

Cercetări aprofundate pun în evidență mișcările de profunzime de mare magnitudine, adevărate mișcări tectonice, în vârtejul cărora se naște dreptul modern contemporan în sensul său cel mai larg ca urmare a confruntării unor forțe care irigă societatea, forțe cu efect static și forțe cu efect dinamic, forțe difuze (greu de identificat) și forțe repulsive (care traduc înfruntarea de idei).

De subliniat coordonarea care trebuie să existe între diferitele tipuri de forțe care se înfruntă, aceasta fiind o caracteristică a complexității, depășindu-se astfel dialectica elementară, inerentă dreptului, aceasta conjugându-se cu un număr de elemente dificil de depășit, una dintre acestea, poate cea mai importantă, fiind alianța cu geometria variabilă și nu întotdeauna lipsită de impurități potrivit căreia raporturile de alianță se substituie raporturilor de forță. Într-adevăr, acționând de pe poziții egale, forțele subversive și cele creatoare se pot contracara una pe cealaltă și se pot neutraliza reciproc, dar dacă atât unele cât și celelalte se vor alia, chiar și punctual, ele se pot dezvolta într-o adevărată complementaritate. În cadrul acestei ireductibile alchimii, în cadrul căreia se înfruntă influențe multiple și interese divergente, se realizează evoluțiile conceptuale.

Referindu-se la rolul deosebit de important pe care îl are jurisprudența și doctrina în cadrul procesului de legiferare, cercetătorii subliniază că acestea nu se mai mulțumesc doar cu aplicarea automată a prevederilor legale și, respectiv, să o comenteze punându-se în evidență insuficiențele sau lacunele prevederilor legale, ci se implică efectiv în procesul de legiferare, atât în amonte cât și în aval, adică judecătorii și autorii au un rol motor în elaborarea construcțiilor legislative și de asemenea, atât jurisprudența cât și doctrina sunt rezultatul unor procese complexe de transformare a soluțiilor pe care le oferă în reguli cu caracter obligatoriu (similar celui legislativ).

Mai exact printr-o muncă de selecționare, interpretare, sistematizare se realizează un *țesut normativ viu*, acest fenomen al interpretării între sferele legislativului, jurisprudenței și doctrinei fiind bine cunoscut în societatea modernă contemporană. Nimeni nu mai poate ignora tendința crescândă a jurisprudenței (în special a jurisprudenței de la nivelul jurisdicțiilor supreme) de a se referi la *norme netextuale* care uneori sunt calificate ca fiind generale, esențiale și chiar fundamentale. De asemenea, în ceea ce privește doctrina se observă o tendință de construire a unor principii nefundamentate pe texte legislative cum sunt principiul proporționalității, principiul coerenței, principiul echilibrului, principiul precauției, principiul loialității, toate acestea constituind fără îndoială *idei directe* care pot face abstracție de texte, căpătând chiar prioritate. Deci, jurisprudența și doctrina nu se mai mulțumesc cu studiul prezentului pentru a prezice viitorul, ci chiar acaparează acest viitor propunând servicii de elaborare și reelaborare a legilor, arătând cum se vor petrece lucrurile. Cu alte cuvinte, acest nou rol al jurisprudenței și doctrinei pune în evidență faptul că aceste două forțe ale dreptului au pătruns în domeniul puterii legiuitoare, investindu-se cu misiunea adaptării sociale.

6. Ajunși în acest stadiu al evoluțiilor conceptuale în privința dreptului în general și a dreptului contractelor în special, s-a pus și problema dacă nu cumva *sferele dreptului pozitiv, jurisprudenței și doctrinei sunt consubstanțiale*? În această viziune, dreptul ar evolua în cadrul unei dialectici neîntrerupte, hrănită deopotrivă de dreptul pozitiv, jurisprudență și doctrină, implicând, adesea, și puncte de ruptură în cadrul întregului lanț al ideilor. De aici, și interesul să fie sesizate din zbor aceste puncte de ruptură care se desenează și redesenează cu ocazia reformării unui text sau pronunțării unei hotărâri judecătorești. Aceasta ar fi ocazia de a fi înțelese mai

bine de unde pornesc controversele și ce se poate face cu o idee, când aceasta a devenit o teorie, adică o forță a dreptului care se confruntă cu dreptul pozitiv existent.

Mai explicit, treptat s-a ajuns la concluzia că dreptul conceput ca un cadru juridic unitar, în limitele căruia trebuie să se desfășoare toate tipurile de acțiuni economico-sociale, trebuie să devină o structură flexibilă, în continuă mișcare și transformare, motiv pentru care și activitatea de legiferare va trebui să fie abordată dintr-un alt unghi de vedere și anume acela al constituirii unui *țesut juridic viu* format din legile pozitive, jurisprudență și doctrină, toate acestea constituind un ansamblu sistemic având capacitatea și plasticitatea necesară pentru a fi în contact direct și permanent cu realitățile politice, economice și sociale, pe care să le absoarbă, selecteze, sistematizeze și proceseze continuu transformându-le în obligații cu forță juridică obligatorie.

În aceste condiții, activitatea de legiferare nu mai poate fi considerată ca fiind opera exclusivă a legiuitorului (entitate abstractă) ci rezultatul confruntării unor forțe sociale de toate genurile, reflectate în jurisprudență și doctrină, devenite instrumente de contact cu realitățile politice, economice și sociale. Deci, societatea, dreptul și în special activitatea de legiferare nu mai pot fi concepute ca noțiuni abstracte, rupte de realități, ci ca entități sistemice care implică interrelaționarea și feedbackul (conexiunile inverse), adică instituții vii în continuă mișcare și transformare, care se află într-un echilibru dinamic autoreglator.

7. Această evoluție conceptuală care a avut loc în timp, pe planul dreptului, în general, se reflectă și pe planul dreptului contractelor, în special. Categoriile juridice la care se referă codurile civile au suferit, în timp o degradare, adică o epuizare a modelelor tradiționale care s-a realizat pe două căi: prin expansiune și prin diluarea în contactul cu alte categorii juridice.

a) *Diluarea prin expansiune* a avut loc prin debordarea câmpului original al categoriilor, situație care este flagrantă în materie contractuală. Într-adevăr, operațiunea de contractare este definită în mod clasic exclusiv sub forma schimbului de bunuri și servicii pe baza unui acord între două sau mai multe persoane, punându-se accentul în mod predominant pe voința părților contractante. În prezent, însă, noțiunea de *contract* se regăsește și în alte domenii invadând câmpul relațiilor extrapatrimoniale, sub forma unor multiple tipuri de convenții: între soți, în virtutea legii (contractele speciale), pactele de solidaritate. De asemenea, termenul de *contract* este folosit pentru a desemna moduri de reglare convențională a litigiilor suprimându-se sau amenajându-se recursul la judecată. Apoi, contractul care, inițial, a fost instrumentul funcționării piețelor, a devenit, în prezent, fundamentul însuși al organizării piețelor. De asemenea, modelul de *drept negociat* (realizat prin contract) a inspirat și codurile de bună conduită (deontologice), prin care actorii își fixează ei însuși normele de comportament, în așteptarea elaborării unei legi sau în locul acesteia.

Cea mai spectaculoasă debordare a câmpului original consacrat contractului a constituit-o emergența unui câmp politic în această materie, din ce în ce mai mult vorbindu-se de politici contractuale sau de dezvoltarea sau inserția socială, organizarea relațiilor dintre diferite regimuri și altele.

Această multiplicitate de tipuri de convenții fără obiect economic produce un sentiment general că nu se mai știe ce este un contract. Aceasta, întrucât, din punct de vedere al substanței categoriilor juridice din domeniul dreptului contractelor, într-un mare număr de ipoteze (arătate mai sus) noțiunea de *contract* a ajuns să nu mai reprezinte decât o vagă referință, o imagine care nu mai are nimic de-a face cu modelul de contract așa cum sunt definite în codurile civile. Iar, recursul la această figură juridică din punctul de vedere al

filosofiei și sociologiei politice prezintă un interes deosebit, dreptul negociat luând locul dreptului impus, guvernanta înlocuind guvernarea, autoreglarea substituindu-se reglementărilor legale.

În aceste condiții, *contractul* devine mai degrabă un instrument decât o figură a noului regim de reglementare juridică.

Evocarea contractului în termenii sus-menționați nu este străină de noțiuni cum sunt: dispozițiile generale, principiile generale care ar constitui spiritul reglementărilor legale.

Deci, spațiul contractual a luat, în prezent, o extensiune fără precedent, având loc o invadare de sensuri care merg dincolo de definiția legală până la punctul în care se poate vorbi de un bruiaj al categoriilor juridice clasice, ajungându-se până la invadarea spațiului public, toate aceste mutații având drept sursă proliferarea de acte și operațiuni care nu mai au decât o legătură îndepărtată cu instituția contractului în concepția sa clasică. Iar, dificultățile legate de aceste mutații nu pot fi rezolvate, evident, prin *readucerea contractului în câmpul său original*, întrucât substanța sa, în condițiile actuale, este infinit de complexă. De aceea, legea, dar și jurisprudența și doctrina se îmbină pentru a modifica prevederile legale (dreptul pozitiv) referitoare la frontiera dintre contract și alte categorii juridice. Dată fiind multiplicarea îndatoririlor și comportamentelor în vederea asigurării securității raporturilor juridice contractuale, trebuie luate în considerare obligații cum sunt: informarea, consilierea, loialitatea, cooperarea sau colaborarea părților contractante, care nu îmbracă neapărat forma unor dispoziții legale exprese.

O altă hibridare importantă s-a produs odată cu *penetrarea drepturilor fundamentale în domeniul instituției contractului*, putându-se invoca, aici, solidarismul contractual care favorizează o interpenetrare între drept și morală.